

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Анотація. У статті розкрито розвиток кредитних відносин, визначено сутність споживчого кредиту, проведено аналіз реального стану кредитування фізичних осіб у сучасних умовах господарювання, виявлено сучасні проблеми організації кредитного процесу, запропоновано напрямки оптимізації споживчого кредитування за умов кризових явищ в економіці України.

Ключові слова: споживчий кредит, кредитний портфель, платоспроможність, ліквідність, кредитна політика.

Вступ. Подолання кризових явищ в економіці та подальше відновлення економічної активності неможливо здійснити без кредитної підтримки цих процесів. Через це населення та представники бізнесу багато надій покладають на банківську систему, від якої чекають не просто відновлення кредитування, а надання позик на тривалий термін і за низькими відсотковими ставками.

Споживчий кредит відіграє значну роль у задоволенні різноманітних потреб населення, підвищенні його життєвого рівня, забезпеченні соціально-економічного розвитку країни. У перші роки державної незалежності України кредити на споживчі потреби майже не надавались. Хоча зараз кредитні установи та торговельні організації значно активізували свою діяльність на ринку споживчого кредитування, усе ж залишається потреба в подальшому дослідженні кредитування населення на споживчі цілі.

Для цього слід визначити, які фінансові інструменти і механізми слід застосовувати, опрацювати методіку кредитування населення на окремі споживчі цілі. Необхідні напрацьована теоретична база, глибокі наукові дослідження питань кредитування, його вплив на грошовий обіг, соціально-економічні перебудови в країні. Особливої уваги заслуговують питання вивчення оптимальних обсягів кредитних ресурсів, які виділяються населенню. Кредитні відносини банку з населенням повинні будуватися на принципах взаємної вигоди та ефективності. Це дозволить, з одного боку, сприяти максимально ефективному задоволенню споживчих потреб населення, а з другого – кредиторам одержати додаткові прибутки.

Усе це обумовлює необхідність проведення аналізу стану банківського кредитування фізичних осіб в Україні за сучасних умов функціонування грошово-кредитного ринку України, виявлення проблем сьогодення і перспектив його розвитку з огляду на фінансову кризу.

Теоретичні питання кредитування населення на споживчі потреби досліджені в роботах таких зарубіжних економістів, як Е. Долан [4], К. Кемпбелл [4], П. Самуельсон [13], Л. Харріс [14] та ін. Безпосередньо для нашої держави важливе теоретичне і практичне значення мають дослідження кредитних відносин, виконані такими вітчизняними вченими, як В. Базилевич [2], О. Василик [15], А. Гальчинський [3], А. Даниленко [15], Д. Дубенський [5], В. Лагутін [7], І. Лютий [8], А. Мороз [9], М. Савлук [12] та ін. Проте питання кредитування населення на споживчі потреби в умовах ринкової економіки вимагають подальших досліджень. На особливу увагу заслуговує впровадження нових кредитних продуктів, що надаються населенню України, з

урахуванням зарубіжної практики банківських кредитно-фінансових установ, а також розвиток ринкової інфраструктури, пов'язаної з наданням кредитів населенню.

Постановка завдання. Мета дослідження - уточнення окремих теоретичних положень споживчого кредиту, вивчення сучасної динаміки розвитку банківського кредитування населення, виявлення основних проблем організації кредитного процесу, а також пошук напрямків оптимізації споживчого кредитування населення за умов кризових явищ в економіці країни.

Методи дослідження, які використовувалися в процесі дослідження та обробки матеріалів: описовий, графічний, порівняльний фінансовий аналіз.

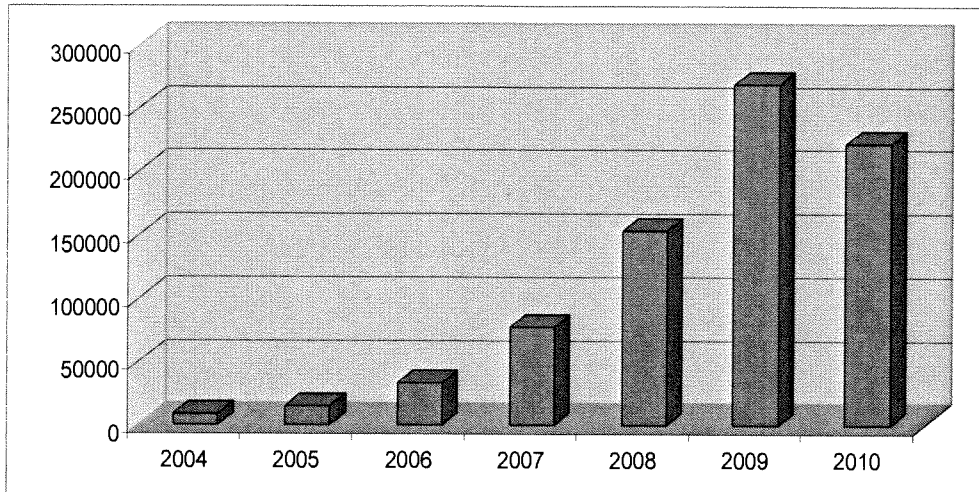
Результати. В Україні видача кредитів проводиться вже більше десяти років (інструкція НБУ затверджена в листопаді 1995 р.), хоча в перші роки державної незалежності України кредитування населення на споживчі потреби майже не було. Лише останні кілька років споживчий кредит почав поступово відновлюватись і набувати розвитку, послуги з кредитування стали надзвичайно популярними серед населення. На кредитування населення України на початку 2008 р. вже спрямовувалося більше третини фінансових ресурсів банків. Високий попит громадян на кредити на той час був обумовлений зростанням реальних доходів населення, активною маркетинговою і рекламною політикою кредитних організацій, а також прагненням виробників і продавців товарів збільшити обсяги продажів своєї продукції.

Важливе місце в дослідженні кредитних відносин займає питання про сутність споживчого кредиту, але в сучасній економічній літературі не існує єдиної думки щодо неї. Саме складність внутрішнього змісту споживчого кредиту викликає різноманітні наукові погляди економістів із приводу його сутності. Загалом можна виділити чотири підходи до визначення сутності споживчого кредиту залежно від його цільової спрямованості: кредитування населення на всі потреби, включаючи виробничі; кредитування населення на придбання споживчих товарів і послуг; кредитування населення на задоволення споживчих потреб, включаючи затрати капітального характеру; кредитування невиробничих витрат.

Таким чином, поняття «споживчий кредит» можна визначити у вузькому сенсі, як надання державою, підприємствами, кредитними інститутами й окремими громадянами позичкової вартості (у грошовій, товарній і натуральній формах) населенню для використання її на споживчі потреби на засадах повернення і, як правило, з виплатою відсотка, та у широкому – те ж саме, але не тільки населенню, але й підприємствам (організаціям) для використання на невиробничі витрати.

В Україні банки до масового кредитування фізичних осіб перейшли з 2004 р. На надання позик населенню України у 2008 р. спрямовувалося більше половини фінансових ресурсів банків. Згідно зі статистичними даними Національного банку України на початок 2004 р. кредитний портфель фізичних осіб складав усього близько 9 млрд грн, тоді як на початку 2008 р. кредитний портфель фізичних осіб зріс у 17 разів, сягнувши 153 млрд грн [1] (рис. 1). У 2004-2008 рр. обсяг кредитування фізичних осіб щороку порівняно з попереднім роком зростав майже у 2 рази. Уже в 2007 р. 15 % кінцевих споживчих витрат домашніх господарств було покрито банківськими кредитами.

Восени 2008 р. на сферу банківського кредитування неабиякий вплив справила світова фінансова криза. Українські банки опинилися перед загрозою кризи ліквідності. Темпи росту кредитів, наданих фізичним особам, із настанням фінансової кризи кінця 2008 р. почали уповільнюватися. Обсяги кредитів, наданих фізичним особам, щомісячно зменшувалися в середньому на 1-2 %. Кредитний портфель фізичних осіб скоротився з початку року на 30 млрд грн і становить зараз майже 239 млрд грн [16].

Рис. 1. Кредити, надані фізичним особам у 2004-2010 рр. у млн грн

Наразі надання банками кредитів фізичним особам носить ризиковий характер. Унаслідок девальвації гривні щодо долара США та євро зменшилася спроможність позичальників погашати свою заборгованість перед банками, насамперед за кредитами в іноземній валюті, що спричинило зростання проблемних кредитів у фізичних осіб майже в 2 рази.

Переважна більшість банків з настанням кризових явищ в економіці України скоротили програми кредитування фізичних осіб, інші – підвищили ставки і збільшили терміни розгляду кредитних заявок з одночасним посилюванням вимог до потенційних позичальників.

За останній час на ринку споживчого кредитування кількість банків, що видають кредити на житло, автомобілі і товари довгострокового користування зменшилася до п'яти-семи. Через збільшення кредитних ставок банківські продукти стали майже недоступними для українців.

Відновлення здатності банків надавати кредити за низькими процентними ставками та на тривалі строки - ключ до порятунку економіки України. Для цього зараз у всьому світі, а також і в нашій державі вживають заходів щодо відновлення кредитних ресурсів банків, які зменшилися внаслідок відтоку вкладів, знімаються перепони та обмеження, що заважають банкам розширити власні кредитні можливості.

Поновлення ринку кредитування може відбутися в разі отримання банками дешевих кредитних ресурсів, якими їх може забезпечити або західний материнський банк, або рідна держава чи у випадку повернення населенням депозитів у банки (близько 60 млрд грн зникли з банківської системи з настанням кризи). Останнє відбудеться лише за умови повернення довіри вкладників до банків.

Крім того, дії Національного банку України, спрямовані на стабілізацію фінансової системи, мають включати:

- приведення ринкового курсу до офіційного та утримання в подальшому незначного розриву між ними. Це зумовлюється необхідністю зменшення панічних настроїв населення на валютному ринку, призупинення відпливу депозитів із банківської системи та потребою відновлення довіри до неї;

- забезпечення (в тому числі шляхом довгострокового рефінансування) достатньої ліквідності окремих банків та банківської системи в цілому з метою утримання стабільності банківської системи;

- продовження ведення цільових валютних аукціонів для задоволення потреб клієнтів банків (за лютий-травень 2009 р. було продано 0,7 млрд доларів США, при цьому обмінний курс поступово посилювався – з 7,8 грн/долар до 7,63 грн/долар);

- періодичне здійснення валютних інтервенцій з продажу валюти, скеровуючи ринок у потрібному напрямі;

- збільшення обсягу Фонду гарантування вкладів населення [10].

До основних проблем, які терміново потребують розв'язання, можна віднести брак довіри населення до банківської системи та її недостатню капіталізацію. Лише в разі вирішення таких завдань банки зможуть формувати свою ресурсну базу за рахунок грошей, які мають реальну вартість, і надавати ефективну кредитну підтримку процесам економічного розвитку. Намагання ж замінити реальні гроші віртуальними не принесе користі нікому – ні тим, хто, піддавшись панічним настроям, вилучив вклади з банків, ні тим, хто за рахунок емісійних коштів отримує в кредит гроші, які нічого не варті.

У розвинених країнах схеми надання кредитів населенню звичайно досконаліші, орієнтовані на довші терміни кредитування. В Україні також потрібно створити механізм довіри клієнта банкові і навпаки. Фізичні особи, маючи розрив між їхніми можливостями і бажанням купити, беруть кредити в банках, особливо на довгі терміни. Банки, хоча й отримують проценти за надані позики, все ж ризикують. Отож, схема надання кредитів потребує покращення.

Для вдосконалення діяльності банківської системи необхідні сприятливі умови кредитування. Доцільно розробити законопроект про кредитування, в якому передбачити ефективний захист прав та інтересів кредиторів, посилення відповідальності учасників договірних відносин за неналежне виконання ними зобов'язань; удосконалити порядок реалізації заставленого майна з метою захисту інтересів кредиторів, стимулювати зростання обсягів грошових вкладів населення для створення міцної клієнтської бази.

Необхідно також удосконалювати банківський менеджмент, підвищувати рівень професіоналізму кадрів, перепідготовки кадрів, використовуючи на це асигнування комерційних банків і міжнародну технічну допомогу.

Дуже корисним для роботи банків може бути створення загальної системи інформації щодо клієнтської бази, якою міг би користуватися будь-який банк.

Слід також зауважити, що для забезпечення успішної діяльності банку необхідні політичні й інституційні реформи, які б зменшували негативний вплив зовнішніх факторів на кредитну діяльність банків.

Висновки. Кредитування фізичних осіб має не тільки велике економічне значення, що дозволяє раціонально використовувати тимчасово вільні грошові кошти вкладників, а й соціальне, бо сприяє задоволенню життєво важливих потреб населення в різних товарах та послугах.

Кредит фізичним особам – одна з найпоширеніших і найзатребуваніших форм кредитування, оскільки фізичні особи - основні за чисельністю позичальники банків.

До середини 2008 р. в Україні спостерігався бурхливий розвиток споживчого кредитування, проте з настанням кризи на кредитному ринку відбулося скорочення кредитних продуктів та зменшилась кількість банків, що надають позики. Через збільшення кредитних ставок банківські продукти стали майже недоступними для українців.

Негативна динаміка кредитування фізичних осіб може змінитися на позитивну лише наступного року. Зниження ставок за автокредитуванням на 1-2 % (до рівня 26-27 %) і за кредитами готівкою та на споживчі товари на 5-10 % у національній валюті (до рівня 45-55 %) варто очікувати на початку 2010 р. Та й вимоги до позичальників стали

жорсткішими. Це стосується, у першу чергу, розміру первинного внеску (30-50 %), здатності особи погашати позичку, не витрачаючи при цьому весь сімейний бюджет, а також його кредитної історії, додаткового забезпечення та поручительства [16].

Одна з основних передумов для стабілізації кредитного ринку - залучення довгострокових вкладів населення (близько 60 млрд грн зникли з банківської системи з настанням кризи). Останнє відбудеться лише за умови повернення довіри вкладників до банків. Фактично в II кварталі 2009 р. спостерігався незначний приток депозитів фізичних осіб (приріст на рівні 4 % порівняно з їх зменшенням на 11 % на початку поточного року) [1].

Оптимізація кредитування також відбудеться в разі отримання банками дешевих кредитних ресурсів, якими їх може забезпечити або західний материнський банк, або рідна держава.

У будь-якому разі, зниження ціни ресурсів на міжбанку, зменшення відсотків по депозитах, заспокоєння населення, скасування постанови про заборону дострокової видачі депозитів – це перші передумови до відновлення процесів кредитування в Україні.

Література

1. Бюлетень Національного банку України. // Щомісячне аналітично-статистичне видання Національного банку України. – 2010. – № 2.
2. Базилевич В.Д., Базилевич К.С. Ринкова економіка: основні поняття і категорії : Навч. посіб. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2008. – 263 с.
3. Гальчинський А. С. Теорія грошей : Навч.-метод. посіб. – К. : Основи, 2001. – 487 с.
4. Долан Э. Дж., Кэмпбелл К.Д., Кэмпбелл Р.Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика / Пер. с англ. В.Лукашевича и др. – М. : Туран, 1996. – 444 с.
5. Дубенський Д. Споживчому буму в Києві настав кінець // Хрещатик. – 2008. - № 208 (3424). – 19.11.2008.
6. Карлова І.О., Стефанова В.А. Розвиток споживчого кредитування в сучасних умовах функціонування кредитно-банківської системи України / Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5. – С. 198-206.
7. Лагутін В. Д. Кредитування: теорія і практика : Навч. посібник. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2001. – 216 с.
8. Лютий І. О. Грошово-кредитна політика в умовах перехідної економіки : монографія. – К. : Атіка, 2000. – 240 с.
9. Мороз А. Н. Банковские операции. – К. : Лібра, 1994. – 336 с.
10. Петрик О. Фінансова криза в Україні та заходи щодо її подолання // Вісник НБУ. – 2009. - № 8. – С. 4-10.
11. Порошенко П. Відновлення довіри до банків – першочергове завдання антикризової політики // Вісник НБУ. – 2008. – № 12. – С. 10-14.
12. Савлук М. І. Гроші та кредит. – К. : КНЕУ, 2001. – 599 с.
13. Самуэльсон П. Экономика: В 2-х т.– М : Алгон, 1992.– Т. 1.– 333 с.
14. Харрис Л. Денежная теория. – М. : Прогресс, 1990. – 680 с.
15. Фінансово-кредитні методи державного регулювання економіки / А. І. Даниленко, О. І. Береславська, О. Є. Бесараб, С. А. Буковинський, Д. О. Василик ; Інститут економіки НАН України. – К., 2003. – 415 с.
16. Шулик В. Обзор БСУ по результатам II квартала 2009 года // www.credit-rating.ua.

Summary. The article reveals the development of credit relations, approaches to defining the consumer crediting are considered, the analysis of real condition of private crediting under the current management conditions is carried out, modern problems of the organisation of credit process are determined, the ways of optimisation of consumer crediting in the conditions of the crisis in a national economy of Ukraine are suggested.

Keywords: consumer credit, credit brief-case, solvency, liquidity, credit policy.

Стаття надійшла до редакції 06.04.2010